
Notes i ressenyes

Una nova edició del «Llibre de doctrina», per Jaume Riera i Sans

Fou Gabriel Llabrés, l'any 1908, en ocasió del setè centenari del naixement de Jaume I, qui publicà per primera volta el *Llibre de doctrina*, conegut fins aleshores, ja des de Nicolás Antonio, amb el nom de *Llibre de la saviesa*, que és el títol que suggereix el manuscrit conservat a El Escorial. Llabrés, però, es decidí a donar el text que ofereix el manuscrit 921 de la Biblioteca Nacional de Madrid, suposadament més complet.¹ Al cap de trenta-vuit anys, J. M. Castro y Calvo en féu una reimpressió,² i més tard, el 1957, Lloyd A. Kasten publicà gai-

rebé tota la segona meitat de l'obra, segons el manuscrit d'El Escorial.³

Tant els filòlegs suara mencionats com els altres estudiosos de la literatura catalana medieval que s'hi han encarat han deixat sense resoldre, d'una manera convincent, els dos problemes aparentment més difícils que presenta el *Llibre de doctrina*, que són les relacions entre els dos manuscrits, divergents en contingut i en redacció, i l'atribució del llibre a un dels reis Jaume, el primer o el segon, atenant que el pròleg general de l'obra la presenta escrita pel «rey en Jacme d'Aragó» al manuscrit de Madrid, i pel «rey en Jachme», al d'El Escorial, parlant sempre en primera persona.

Ara tenim l'edició íntegra i conjunta dels dos manuscrits del *Llibre de doctrina*, qualificada com «una edició crítica i anotada i el més fidel possible» (p. 36), precedida d'una introducció de 30 pàgines on es toquen

* *El Llibre de doctrina del Rei Jaume d'Aragó*. Introducció, edició i notes de Josep M. SOLA-SOLÉ. The Catholic University of America. Barcelona, B. Borràs, 1977 (col·lecció «Tirant lo Blanch», núm. 2), 144 ps.

1. *Llibre de saviesa del rey en Jaume I d'Aragó*. Primera edició feta estampar ab un estudi preliminar per en Gabriel LLABRÉS Y QUINTANA (Santander 1908).

2. *Llibre de saviesa del rey don Jaime I* (Barcelona 1946).

3. SEUDO ARISTÓTELES, *Poridat de las poridades*, Edició de Lloyd A. KASTEN (Madrid 1957).

algunes qüestions referents a l'obra editada.

De les qüestions tocades a la introducció ens cal comentar, encara que sigui breument, aquelles dues, bàsiques, a què he alludit més amunt: la relació entre els dos manuscrits i la paternitat del llibre. Pel que fa a la primera, hem de dir que Solà-Solé no la resol ni hi aporta cap element d'explicació. Menys encara: ha omès la referència oportuna a les descripcions tècniques dels manuscrits, prou conegudes,⁴ i, sense fer-ne tampoc una de pròpia, s'ha acontentat de reproduir al peu de la lletra les descripcions que n'havia donat Llabrés. Així, no fa notar ni sembla haver-se adonat que el foli 40r del manuscrit de Madrid té gairebé tota una columna en blanc; la qual columna en blanc és un indicador prou clar, sembla, que la continuació no pertany a l'obra copiada fins en aquell punt. Els textos que segueixen, doncs, des del foli 40v fins al final —22 pàgines de l'edició de Solà-Solé—, no hi ha cap motiu per creure que pertanyen a *Llibre de doctrina*, i és per això, naturalment, que no es troben al manuscrit d'El Escorial.

Pel que fa a la qüestió de l'autor, Solà-Solé s'aventura a assegurar, amb raons inconsistentes, que el *Llibre de doctrina* és una obra personal del rei Conqueridor. No sembla haver advertit, doncs, que l'expressió «yo, rey en Jacme d'Aragó», aparentment tan clara, és altament sospitosa de falsificació, per tal com contradiu les normes més elementals de l'etiqueta palatina. ¿Com podia el monarca, en un moment tan solemne com el d'escriure un llibre doctrinal per a la posteritat, oblidar el tractament habitual que li corresponia, que no era pas el que hi llegim, insòlit en la seva mateixa simplicitat, sinó l'invariable «Nós en Jacme, per la gràcia de Déu rey d'Aragó e de Maylorques e de València, comte de Barcelona e d'Urgell, e senyor de Montpeyler»? Al meu entendre, cal estar molt obcecat, o molt mal informat, per creure, a hores d'ara, que el *Llibre de doctrina* és una obra reial que cal situar al segle XIII.

Però deixant de banda la introducció, pasarem a la part fonamental de l'edició que comentem, que és, òbviament, el text editat. Sobre aquest cal dir, d'entrada, que la transcripció dels manuscrits és ben lluny d'ésser satisfactòria. Solà-Solé ha volgut assenyalar

amb tipus diferents totes les lletres omeses per les abreviatures medievals; la qual cosa, ultra no ésser ja usada en textos sense interès paleogràfic, com és aquest, i tenir una utilitat pràctica molt reduïda. empastifa el text de mala manera i postula una enutjosa labor de correcció de proves d'impremta que Solà-Solé, malauradament, no s'ha pres la molèstia de dur a bon terme. Solament a la primera pàgina del text imprès ja ha equivocat la correcta indicació dels mots «errosques», «stulticiam», i «libre». D'altra banda, si volia filar tan prim, calia que hagués indicat, amb més raó, les rúbriques o títols dels diversos apartats: del manuscrit d'El Escorial, que dona a la part inferior de les planes, no n'indica ni un, com si el text fos tot seguit i uniforme. (És clar, però, que, coneixent el manuscrit només a través d'un microfilm en blanc i negre, les rúbriques no es poden descobrir!)

Però deixant a part la minúcia dels tipus d'impremta i de les rúbriques, el cert és que hi ha moltes males lectures o transcripcions. Ja a la primera pàgina trobem «per a si» en lloc de *per si*, «ho uolc» en lloc de *o uolc*, i «aguardar» en lloc de *guardar*. Més endavant, a la p. 42, cal llegir *dan* i no «doen»; *Déu* i no «den» (p. 45); *Farfolis* i no «Forfolis» (p. 50); *Peccafores* i no «Petratores» (p. 51); *Caneu* i no «Taneu» (p. 52); *honseuol* i no «son seuol» (p. 56); *Mitaforius* i no «Nitaforius» (p. 59); *defalex* i no «desfalex» (p. 67); *fer* i no «hauer» (p. 75); *Luesa* i no «Hiesa» (p. 78); *auar* i no «anar» (p. 79); *paxex* i no «patex» (p. 81); *auer* i no «aur» (p. 84); *sabrà* i no «sobrà» (p. 86); *per ço car yo* i no «per ço yo» (p. 92); *E ço* i no «Acò» (p. 93); *que no ha mester* i no «que n'ha mester» (p. 97); *que no mengem* i no «que mengem» (p. 105); *poc* i no «pot» (p. 120); *soferença* i no «referença» (p. 122), entre moltes d'altres errades; amb la particularitat que algunes d'aquestes males lectures de Solà-Solé ja es troben a l'edició de Llabrés, cosa que demostra que se n'ha refiat més que no convenia. (Els fragments editats per Kasten, en canvi, que són molt més acurats, sembla que no els ha fet servir, perquè ni en parla.)

I es comprèn que sigui així, vull dir que Solà-Solé s'hagi refiat de la transcripció de Llabrés, perquè demostra molt poca pràctica de lectura de textos medievals i vacilla en les abreviatures més comunes. Cal llegir «agriament» i no «agreement» (p. 50); «metaurorum» i no «metauroze» (p. 70); «qui dixerem» i no «que dixerem» (p. 71); «quiruos» i no «quer-uos» (p. 96); «priuat» i no «prouat» (p. 108); «aprin» i no «apren» (p. 122), i d'altres.

A aquesta poca perícia a resoldre abreviatures s'ajunta, a més, un desconeixement fonamental de la llengua catalana medieval.

4. J. MASSÓ TORRENTS, *Manuscritos catalanes de la Biblioteca Nacional* (Barcelona 1898), ps. 69-83; J. DOMÍNGUEZ BORDONA, *Catálogo de los manuscritos catalanes de la Biblioteca Nacional* (Madrid 1931), ps. 17-19; *Inventario general de manuscritos de la Biblioteca Nacional*, III (Madrid 1957), ps. 52-53; Julián ZARCO CUEVAS, *Catálogo de los manuscritos catalanes, valencianos, gallegos y portugueses de la Biblioteca de El Escorial* (Madrid 1932), ps. 48-50.

Cada vegada que Solà-Solé ha trobat la conjunció arcaica *cor*, ha cregut necessari corregir-la en «c(a)r» (ps. 42, 44, 141); quan ha trobat *jasia*, l'ha corregit en «ja(t)sia» (ps. 66, 69); quan ha trobat la grafia *con*, l'ha corregida en «co(m)» (ps. 43, 57); quan ha trobat *enfre*, ha cregut haver-lo d'esmenar en «en(t)re» (p. 82); ha corregit *espau* en «espay» (p. 69); *alre* en «al(t)re» (p. 72); *lus* en «lu(r)s» (p. 75); *creec* en «cree(u)» (p. 120); *detriar* i *detriades* en «de(s)triar» (p. 44) i «de(s)triades» (p. 54); *tració* en «tra(i)ció» (p. 94); *dixés* en «dix(er)es» (p. 108); i *sènyer* en «seny(o)r» (p. 140), com si fossin errades d'un copista negligent o, com diu ell, «addicions de lletres que s'imposen i canvis que, d'acord amb el context, s'han d'introduir» (p. 37).

Partint d'aquest escàs domini de la llengua antiga, doncs, s'entén molt bé per què ha pres *sans* per forma plural (p. 49); per què no ha encertat a llegir correctament *púnyer* (p. 43), *suauar* (p. 48) i *tan iuaz* (p. 70); i per què ha transcrit, absurdament,

«menys de liure's e quite's» en comptes de *menys deliures e quites* (p. 53).

Hom podria aclarir els ulls a tota aquesta galeria de defallences si anessin almenys acompanyades o compensades per un esforç seriós de comprensió del text i de fer-lo entenedor al lector. La realitat és, però, que ni els passatges difícils, ni els mots estranys, insòlits de debò, com *elligiment* (p. 51), *encorades* (p. 53), *viltança* (p. 70), *nominadia* (p. 99) i *uejanbre* (p. 108), entre d'altres, no han merescut cap comentari ni explicació. En tot el llibre no hi ha cap referència a estudis gramaticals o lingüístics, sinó només al *Diccionari* d'Alcover-Moll, una sola vegada, a la introducció, per al mot «al-gutzir».

De textos medievals publicats amb tan poca preparació, ja en teníem alguns; aquest sembla ésser-ne l'únic, per ara, que pretén passar com una edició «crítica, anotada i el més fidel possible».

JAUME RIERA I SANS

«Sapientia» i la identitat de «dona Teresa» en la poesia d'Ausiàs March, per L. P. A. Maingon

Un dels grans problemes que planteja l'estudi de la poesia d'Ausiàs March és el de la identitat de la dama del poeta. La seva abstracció poètica dificulta encara l'acceptació de la seva vertadera existència, és a dir de la seva realitat objectiva. El poeta ens en dona tan poques notícies que és impossible de conjecturar coses tan senzilles com ara el seu aspecte físic o la seva posició social. Pel poema XXIII sabem només que, segons sembla, es diu «dona Teresa»,¹ i són diversos els crítics que han anomenat Ausiàs March «el cantor de Teresa».²

L'acceptació que el nom de la dama era aquest és fonamentada en gran part en el contingut d'una nota escrita per Lluís Carroç de Vilaragut el segle XVI, en el seu

manuscrit de les obres del poeta valencià: «Fonch lo dit cavaller mossen Ausiàs March... molt affectat servidor de dona Teresa Bou, dama valentiana...»³

Tanmateix, la notícia que Carroç de Vilaragut llegà a la posteritat sembla que és una simple conjectura basada en la referència a «dona Teresa» del poema XXIII i a «Na Monbohí» del poema XLII.⁴ Tal com demostrà Pagès,⁵ «Bou» és un nom corrent al País Valencià, i aquesta teoria, que reuneix les referències de dos poemes tan antitètics que no permeten identificar «dona Teresa» amb «Na Monbohí»,⁶ és purament hipotètica. Dins la poesia d'Ausiàs March, la funció abstracta de la dama com a «figura» del seu amor invalida qualsevol esforç d'identificació més enllà dels límits del text. Tanmateix, crec que l'evidència interna basada en l'ús d'un llenguatge sapiencial en els cants d'amor ens poden revelar la identitat primària de «dona Teresa».

Peter Dronke classifica el llenguatge de la poesia eròtica en tres categories: místic, noè-

1. Totes les citacions de la poesia d'Ausiàs March provenen de: AUSIÀS MARCH, *Poesies*, ed. P. BOHIGAS, 5 vols. (Barcelona 1952-1959).

2. Sobre aquest problema, cf. A. TERRY, *Ausiàs March: Selected Poems* (Edimburg 1976), p. 6; M. de MONTOLIU, *Ausiàs March* (Barcelona 1958), ps. 56-61; A. PAGÈS, *Ausiàs March et ses prédécesseurs* (París 1912), ps. 209-212; A. PAGÈS, *Commentaire des poésies d'Ausiàs March* (París, 1925), ps. 32-35; M. de RIVER, «Ausiàs March», dins *Història de la literatura catalana, II* (Barcelona 1964), ps. 500, 507-508.

3. *Commentaire*, p. 33.

4. *Ibid.*, p. 33.

5. *Ibid.*, ps. 33-34.

6. *Poesies*, II, p. 86.